

טבק השיח ר"ש, פולש ברוב באזורי הארץ (ספטמבר 2023)

ערגה אלוני

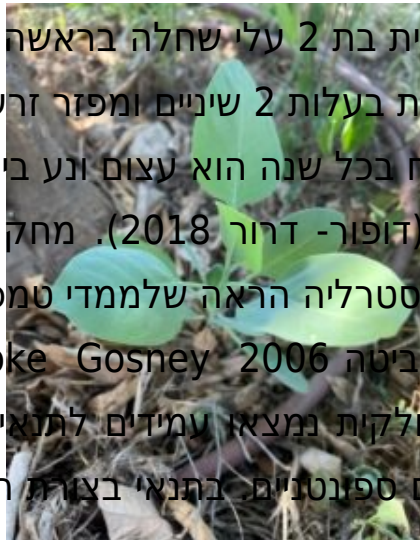
תקציר: **טבק השיח**, הוא צמח פולש ר"ש, המשתייך לסולניים אשר התפשט מדרום אמריקה לארצות רבות. עליו פשוטים מסורגים, הפרחים צהובים, דו-מיניים, צינוריים, מסודרים במכבדים. להם 5 עלי גביע, 5 עלי כותרת מאוחים לצינור, 5 אבקנים ארוכים. שחלה עילית עמוד העלי קצר. הצמח מואבק ע"י חרקים וצופיות. הפרי הלקט המכיל מאות זרעים קטנים. חלקי הצמח מכילים אלקלואידים רעילים והעלים לא מיועדים לעישון.

טבק השיח *Nicotiana glauca*, המשתייך למשפחת הסולניים הוא שיח זקוף המתנשא לגובה 2-4 מ' (Zohary 1966), נפוץ צר ענפיו מעוצים ודלילים. העלים דמויי ביצה תמימים, צבעם ירוק כחול, מכוסים שכבה דונית, מסורגים על הגבעול. העלה נישא על פטוטר דקה וארוכה כמעט כאורך הטרף.

טבק השיח *Nicotiana glauca* Graham מימין, הצמח שיח שאינו סבוך נושא עלים ופרחים רבים. משמאל, צמח צעיר בעל עלים פשוטים גדולים, על שטח פניהם העליון שכבת דונג. צילמה ערגה אלוני

הצמח פורח כבר לאחר שנתו הראשונה. הפרחים צהובים ירוקים, צינוריים, אורך פרח 3 ס"מ. ערוכים בצברים בתפרחת מכבד (פינברון-דותן דנין 1991) נישאים על עוקצים ארוכים. הגביע ירוק בהיר בן 5 עלים מאוחים החופים על צינור הכותרת מפורצים בראשם ל- 5 שינים מחודדות. הכותרת בת 5 אונות מאוחות לצינור מוארך דמוי מסמר בקוטר 1.5- ס"מ ולו 5 שינים קצרות. ניצני הפרחים שטרם בשלו ושיני הכותרת שלהם צמודים זה לזה גוון הפרח ירקרק. בהתבגרותו מתפשקות שיני הכותרת והצבע משתנה לצהוב לימוני. האבקנים 5 קבועים על צינור הכותרת, זיריהם ארוכים עד לאורך שיני הכותרת. אבקן אחד קצר מהשאר. השחלה עילית בת 2 עלי שחלה בראשה עמוד עלי. הפרי הלקט חפון בגביע, בהבשילו נפתח ע"י 2 קשוות בעלות 2 שיניים ומפזר זרעים קטנים שגודלם 0.6 מ"מ. מספר הזרעים שמייצר שיח מפותח בכל שנה הוא עצום ונע בין 10,000 למיליון, אך משך חיוניותם וכושר נביטתם אינו ברור (דופור- דרור 2018). מחקר השוואתי שבדק דפוסי נביטה של זרעי **טבק השיח** בדרום אוסטרליה הראה שלממדי טמפרטורה כמו זמן, משך ועומס, הייתה השפעה משמעותית על הנביטה (Florentine Westbrooke Gosney 2006). שתילים צעירים שנחשפו להצפה חלקית נמצאו עמידים למשך 58 ימים. במצב של עודף מים הגבעולים יצרו שורשים ספיגניים. בתנאי בצורת הם נמצאו עמידים. שתילים מבוססים יכולים לעמוד זמן ארוך באירועים קיצוניים כמו שיטפונות ובצורת.

טבק השיח *Nicotiana glauca* Graham מימין תפרחת מכבד בראש גבעול עטורה פרחים ועלים שוני גודל. משמאל, שינוי צבע הפרח עם הגיל; פרחים ירקרקים צעירים חלקם סגורים. מימין פרח בוגר ובאמצע פרחים בשיאם. צילמה ערגה אלוני

בארצות מוצאו של הצמח, ארגנטינה ובוליביה שבדרום אמריקה, האבקה נעשית ביום ע"י קוליברים שהם "יונקי דבש" ובלילה ע"י רפרפים. הקוליברים מחדירים את מקורם לצינור הפרח מתלכלכים באבקה המועברת לצמח מה שמאפשר האבקה והפריה. בארץ, הצמח מואבק ע"י חרקים וצופיות, הצופית מנקבות במקורן את צידו של צינור הכותרת וכך הן מגיעות בקלות לריכוז הצוף, "שודדות" אותו ללא מגע עם אבקנים וגרגירי אבקה. אולם, הצמח מייצר ניקוטין ואנאבסין שהם חומרים רעילים שריכוזם בצמח עולה לאחר פגיעה בו. חומרים אלה משפיעים על מערכת העצבים של בע"ח והאדם ולמעשה נועדו לדחות טורפים. הצופית לא מאביקה ומסתכנת בהרעלה מחומרים אלה (קוז'ורובסקי קופלוביץ מרקמן 2014). כ"כ, יתכן שבארץ נעשית גם האבקה עצמית (שמידע 2005). פורח תקופה ממושכת בשנה מחודש מרץ עד אוקטובר-נובמבר. טיפוס תפוצתו צפוני טרופי.

טבק השיח *Nicotiana glauca* Graham מוכר כצמח פולש נפוץ באזורים רבים בארץ מתרבה מזרעים. צילמה ערגה אלוני ©

טבק השיח הוא אחד הצמחים הפולשים שהתפשט במאה העשרים בחלקים נרחבים בעולם. בארץ זוהה לראשונה ביפו כבר בשנת 1898 (הלר דפני 1983). הצמח חזק לא מפונק גדל ומתרבה בתנאים אקלימיים צחיחים עם מיעוט משקעים וגם באזורים גשומים. מתפתח במשרעת רחבה של תנאים טופוגרפיים ובקרקעות שונות, באתרים סלעיים, לאורך צדי דרכים, וואדיות, שטחי עשב צחיחים, סלעיים חופים, ואזורים מופרעים. יש לו יתרון על פני מינים אחרים באזורים מוכי רעיה בשל היותו רעיל לבקר ולצאן הנמנעים מלאכול אותו. כמו כן לצמח תכונות אללופטיות. נשר העלים משחרר לקרקע חומר המונע מזרעים של מינים אחרים לנבט בקרבתו (דופור- דרור 2010). תכונות אלה הם הסיבה להשתלטות באזורים נרחבים בצפון הנגב ומדבר יהודה בערוצי נחלים ובואדיות בנגב ובמדבר יהודה. גדל גם בגדות נחלים באזור הים-תיכוני לצד מינים פולשים אחרים (דופור- דרור 2018). נמצא שהוא השיח הרב-שנתי היחיד הגדל באתר מזהם בפסולת מוצקה בנגב בישראל, שם ריכוז המתכות הכבדות (Pb, Cu, Fe, Mn, Zn, Ni, Cd) בשכבת הקרקע העליונה היה גבוה משמעותית ($p < 0.01$), לעומת קרקעות במדבר שאין מזהמת Barazani et al (2004). הצמיחה שלו בקרקע מזהמת אמנם נבלמת, אך לא נראו תסמיני עקה ברורים.

הצמח משמש אוכלוסיות מסוימות כצמח רפואי לטיפול בטפילי עור (כינים ופשפשים) פצעים בעור ודלקות (קריספיל 1985). עלים כתושים משמשים כסוי תרופתי לפצעים. חליטת העלים משמשים לחפיפת הראש לצורך ניקוי הכינים. הצמח משמש לעישון על ידי קבוצות אינדיאניות. אך בליעת עלים עלולה להיות קטלנית בשל תכולת האלקלואידים הרעילים (אנאבאסין וניקוטין). **טבק השיח** הרעיל, לא מיועד לעישון. לצורך זה מגדלים בחקלאות את המין העשבוני *Nicotiana .tabacum* L המיועד לכך.

ספרות

הלר ד דפני א 1983 צמחי בר גרים בישראל החברה להגנת הטבע.

ז'אן-מארק דופור- דרור 2010 הצמחים הפולשים בישראל רשות הטבע והגנים, המשרד להגנת הסביבה.

ז'אן-מארק דופור- דרור 2018 שיטת טיפול חדשה להדברת הצמח הפולש **טבק השיח**
כתב עת כלנית [/https://www.kalanit.org.il](https://www.kalanit.org.il)

פינברון-דותן נ דנין א 1991 המגדיר לצמחי-בר בארץ-ישראל כנה ירושלים.

קוז'ורובסקי ר קופלוביץ א מרקמן ש 2014 צמח הטבק מתגונן משוד ביולוגיה וסביבה אורנים.

קריספיל נ 1985 צמחי מרפא מדריך שדה לצמחי המרפא של א"י הוצאת דפוס המקור.

Assaeed AM Alharthi SA and Abd-ElGawad MA 2021 Impacts of *Nicotiana glauca* Graham Invasion on the Vegetation Composition and Soil: A Case Study of Taif Western Saudi Arabia <https://pdfs.semanticscholar.org>

Barazani O. Sathiyamoorthy P. Manandhar U. Vulkan R. Golan-Goldhirsh A 2004 Heavy metal accumulation by *Nicotiana glauca* Graham in a solid waste disposal site <https://www.sciencedirect.com/science>

Florentine SK. Westbrooke ME Gosney K 2006 The arid land invasive weed *Nicotiana glauca* R Graham (Solanaceae): Population and soil seed bank dynamics, seed germination patterns and seedling response to flood and drought <https://www.researchgate.net>

Zohary M 1966 Flora Palaestina The Israel Academy of Sciences and

=====

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

לציטוט: אלוני ע 2023 טבק השיח ר"ש, פולש ברוב באזורי הארץ (ספטמבר 2023).
כתב-עת "כלנית", 9.

[טבק השיח ר"ש, פולש ברוב באזורי הארץ \(ספטמבר 2023\)](#)

=====